

Dilin Kökenleri

Dilin Kökenleri, Evrimsel Dilbilime Giriş

Joanna DORNBIERER-STUART

Ekim 2025

978-605-70963-8-8

Monografi® | 019

ÖZGÜN İSMİ

The Origins of Language, An Introduction to Evolutionary Linguistics

Springer Nature, 2024

ÇEVİRİ

Ahmet ERGÜN

EDİTÖR

Ümit DURAN

SON OKUMA

İlhan DÜZ

First published in English under the title *The Origins of Language*,
by Joanna Dornbierer-Stuart, 1st edition.

Copyright © The Editor(s) (if applicable) and The Author(s), under
exclusive licence to Springer Nature Switzerland AG 2024.

This edition has been translated and published under

licence from Springer Nature Switzerland AG.

Springer Nature Switzerland AG takes no responsibility and shall
not be made liable for the accuracy of the translation.

BASKI

Melisa Matbaacılık Sertifika No: 45099

Maltepe Mah. Davutpaşa Çiftelhavuzlar

Yolu Sok. Acar Sanayi Sitesi No: 16

Zeytinburnu 34010 İstanbul

Monografi Yayınları

Sertifika No: 43841

Mimar Sinan Mah.

Kuşoğlu Yokuşu No: 10/1

Üsküdar 34672 İstanbul

bilgi@monografiyayinlari.com

monografiyayinlari.com

x.com/monografiyay

[instagram.com/monografiyayinlari](https://www.instagram.com/monografiyayinlari)

[facebook.com/monografiyayinlari](https://www.facebook.com/monografiyayinlari)

Eserin tüm hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek
kaydıyla yapılacak kısa alıntılar dışında yayınevinden izin
alınmadan çoğaltılamaz, yayımlanamaz, dağıtılamaz.

Joanna DORNBIERER-STUART

Dilin Kökenleri

EVİRİMSSEL DİLBİLİME GİRİŞ

Çeviri: Ahmet ERGÜN

M O N O G R A F İ

İÇİNDEKİLER

Önsöz	XIII
Teşekkürler	XVII
Kitap Hakkında	XIX
1. GİRİŞ	1
1.1. Evrimsel Dilbilimin Kısa Tarihi	2
1.2. Dilin Düzene Oturtulması	8
1.3. Bulguların Toplanması	11
1.4. Bölüm Özeti	22
Kaynakça	22
2. DİLİN TASARIMI	23
2.1. Dahiyane Bir Tasarım	24
2.2. Ses Dizgesi (Fonoloji)	27
2.3. Sözcük Dizgesi (Morfoloji)	31
2.4. Gramer (Sözdizim)	33
2.5. Anlam (Semantik)	35
2.6. Bölüm Özeti	38
Kaynakça	38
3. DİLİN AMACI	39
3.1. Anlatımsal İşlev	40
3.2. Yönlendirici İşlev	44
3.3. Sosyal İşlev	45
3.4. Bilgisel İşlev	49
3.5. Estetik İşlev	50
3.6. Bölüm Özeti	54
Kaynakça	55

4. FİZİKSEL ÇEVRENİN DİLİ ŞEKİLLENDİRMESİ	57
4.1. Tektonik ve İklim	57
4.2. Ses Yolunun Yeniden Şekillenmesi	60
4.3. Gelişmek için Daha Fazla Zaman	61
4.4. Beynin Yeniden Yapılandırılması	63
4.5. Kültürün Patlaması	65
4.6. Bölüm Özeti	67
Kaynakça	67
5. TOPLUMUN VE KÜLTÜRÜN DİL ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	69
5.1. Toplumun Dil Üzerindeki Etkisi	70
5.2. Dilin Kültürel Evrimi	73
5.3. Kültür ve Biyolojinin Karşılıklı Etkileşimi	73
5.4. Dilin Kendi Kendine Evrilmesi	74
5.5. Bölüm Özeti	79
Kaynakça	80
6. DİLİN TARİHSEL DEĞİŞİMİNİN DİL EVRİMİNDEKİ ROLÜ	81
6.1. Dil Değişiminin Ölçülmesi	83
6.2. Değişim Türleri	84
6.3. Değişim Mekanizmaları	89
6.4. Bölüm Özeti	94
Kaynakça	95
7. KONUŞMAYI NASIL ÜRETİP ANLIYORUZ?	96
7.1. Konuşma Üretimi	98
7.2. Konuşma Algısı	101
7.3. Dikkatin ve Çalışma Belleğinin Rolü	103
7.4. Konuşma Algısının Motor Kuramı	104
7.5. Bazı Nörodilbilimsel Araştırmalar	106
7.6. Bölüm Özeti	109
Kaynakça	110
8. KONUŞMAYI NASIL ÖĞRENİYORUZ?	111
8.1. 0–12 Ay: Ses Dizgesinin Öğrenilmesi	113
8.2. 12–20 Ay: Proto-Sözcükler ve İlkel Sözcükler	116
8.3. 20–30 Ay: Basit Gramer	119
8.4. 30. Ay Sonrası: Karmaşık Gramer	122
8.5. Dışsallaştırma ve Kültürel Aktarım	128
8.6. Bölüm Özeti	130
Kaynakça	131

9. İNSAN DİLİ NE KADAR ÖZEL?	133
9.1. Hockett'in Davranışçı Yaklaşımı	134
9.2. Ortak Evrimsel Kökenler	136
9.3. Yakınsak Evrim.....	140
9.4. Iraksak Evrim.....	144
9.5. Greenberg's Dil Tümellesi.....	149
9.6. Kavramsal Dizge.....	151
9.7. Sosyal Biliş.....	155
9.8. Bölüm Özeti	158
Kaynakça	159
10. SONUÇ: NOKTALARIN BİRLEŞTİRİLMESİ	162
Kaynakça	185
Sözlük	188
Kaynakça	206
Dizin.....	217

*Yaramazlıktaki ilk ortağım, dili keşfetmek
için birlikte yola çıktığım ikiz kardeşim
Andrew için... Bugün dahi engin yaşama
sevincinle bana ilham oluyorsun.*

ÖNSÖZ

Dilin kökenlerini neden araştırıyoruz? Muhtemelen, hakkında bütüncül bilgi sahibi olmadığımız şeyleri araştırmamızla aynı sebepten ötürü. Bunu yapmak tabiatımızda var. Dilin kendisi araştırılmaya değer bir konudur. Hayvanlar alemindeki şüphesiz en gelişmiş iletişimi biçimi olmakla kalmayıp ayrıca kim olduğumuzu da tanımlamaktadır. Dil hakkında bir şeyler öğrenmek, insanlar hakkında bir şeyler öğrenmek demektir. Dilin nasıl geliştiğini öğrenmekse insan türünün nasıl geliştiğini öğrenmek demektir.

Her şeyden önce, büyük ve oldukça gelişmiş beyinlerimizle öne çıkmaktayız. Bu beyinler gelişmiş aletleri, kültürü ve dili geliştirmemizi sağlamıştır. Öğrenmeye hevesli aklımız ve çevre hakkındaki merakımız, büyük teknolojik gelişmeleri doğurmuştur. Dilimiz de bize bilgimizi gelecek nesillere aktarmamızı sağlayan biricik bir iletişim biçimi sağlar. Hayvanların hepsi iletişim kursa da özel beyin tasarımı ve iş birlikçi davranışımız bir araya gelerek iletişim alanında sivrilmemizi sağlamıştır. Ancak dilin nasıl oluştuğu meselesi oldukça karmaşıktır ve birçok açıdan ele alınabilir. Bu kitabın amacı, hızla genişlemekte olan evrimsel dilbilim alanına geniş bir girizgâh sağlamaktır. Bu kitap yalnızca dil ve dilbilim eğitimi gören öğrencilere değil biyoloji, psikoloji, bilişsel bilim ve yapay zekâ gibi disiplinlerden olup insan dilinin (ve insanların) karmaşıklığı ve gelişimi hakkında daha fazla şey öğrenmek isteyen öğrencilere de yöneliktir.

Dilin kökenlerini anlamak için öncelikle dilin ne olduğunu ele almamız gerek. Bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Spektrumun bir ucunda; insan dilini temelde, her birimize genlerimizle aktarılan, doğuştan gelen bir biyolojik yeti olarak gören Darwinci evrimciler yer alır. Harvard Üniversitesinden Psikoloji Profesörü Steven Pinker, geniş ölçüde takdir gören *The Language Instinct [Dil İçgüdüsü]* adlı çok satan eserinde şöyle der:

“İnsan diline dair temel açıklamanın, herhangi bir karmaşık içgüdü veya organa yönelik açıklamayla aynı olduğuna dair şüphe yoktur ... Modern insanlara özgü bir dil içgüdüsü, modern fillere özgü bir hortumdan daha paradoksal değildir.” (Pinker 1994, 333, 342)

Bu tarz doğuştan bir yetinin temelinde, uyumluluk avantajlarıyla kök salıp kademeli değişimlerle ilerleyen doğal seçim varsayımı yatmaktadır. Doğuştan gelen böylesi bir yetinin olduğu varsayımı doğal seçilime dayanmaktadır; bu yeti, uyumluluk avantajları sayesinde kademeli değişimlerle yerleşmiştir. Bu varsayıma göre dil evriminde birbirini takip eden her adım; insanların çevreyle mücadele etme, ittifak kurma ve karar vermek gerektiğinde başkalarını ikna etme gibi hayatta kalma açısından mühim şeyleri yapma konusunda daha donanımlı hale geldiğini gösterir.

Spektrumun diğer ucundaysa insan dilinin doğuştan geldiği veya doğal seçimle şekillendiği görüşüne pek katılmayan kültürelciler bulunur. Onlar için dil daha ziyade kültürel olarak oluşturulmakta ve topluluklar boyunca aktarılırken evrilir. Önde gelen gelişim psikoloğu Michael Tomasello’nun *Constructing a Language: A Usage-Based Theory of Language Acquisition [Bir Dilin Kurulması: Dil Edinimine Yönelik Kullanım Temelli Bir Kuram]* (2003) adlı meşhur kitabına göre; çocuklar topluluklarının dilini taklit, yüksek seviyede soyut düşünme ve problem çözme stratejilerinin karışımıyla öğrenir. Bu da “dilsel bilginin kademeli olarak keşfine ve inşa edilmesine” yol açar. Bu kurama göre dil yapıları, dilin kullanılmasıyla ortaya çıkar. Çocuklar dillerini genel bilişsel becerileri ve öğrenme mekanizmalarını temel alarak, gizemli bir “dil içgüdüsüne” başvurmada inşaa ederler.

Bu kitabın ana amaçlarından biri, bu tarz karşıt görüşlere açıklık getirmek ve bakış açılarını birleştirmektir. Dil bilhassa hem biyolojik bir kabiliyet hem de kültürel bir olgu olduğu için biriciktir. Ancak bu ikisi arasındaki ilişki doğrudan değildir ve tartışmaya oldukça açıktır. Ancak her ciddi bilimsel girişimde olduğu üzere; kuramların gözlemlenebilir, nesnel verilerle desteklenmesi gerektiği her evrimsel dilbilimci için açıktır. İnsan dilinin kökenlerinin tüm özelliklerini ele alan kapsamlı bir model için arayışlar devam etmektedir. İlgi çeken yeni girdilerden bazıları da bu kitapta özetlenmektedir.

Bu kitabın size göz kamaştıran ve çokdisiplinli evrimsel dilbilim alanını açacağını ve daha fazlasını keşfetmeyi istemenizi sağlayacağını umuyorum. Umarım kitabı ilham verici, aydınlatıcı ve eğlenceli bulursunuz.

St. Gallen, İsviçre
Joanna Dornbierer-Stuart

TEŞEKKÜRLER

Leo Cullum'un "The Emergence of Language" ["Dilin Doğuşu"] adlı karikatürünü kullanmama izin verdiği için CartoonStock Ltd. 2023'e; "Australopithecus family" ["Australopithecus ailesi"] adlı eserinin bir kopyasını kullanmama bizzat izin veren Paleo sanatçısı Mauricio Anton'a bahsi geçen telif hakkı bulunan görselleri kullanmama izin verdikleri için çokça teşekkür ederim.

Did language evolve through language change? On language change, language evolution and grammaticalization theory [Dil evrimi dil değişimiyle mi gerçekleşti? Dil değişimi, dil evrimi ve gramerleşme kuramı üzerine] (Mendívil-Giró 2019) çalışmasındaki dilin biyolojik ve kültürel evriminin sentezi şekli için Zaragoza Üniversitesi'nden Genel Dilbilim Profesörü José-Luis Mendívil-Giró'ya;

Innateness and culture in the evolution of language [Dilin evriminde doğuştanlık ve kültür] (Kirby ve ark. 2007) çalışmasındaki dilin üçlü adaptif dizgesi şekli için Edinburgh Üniversitesi'nden Dil Evrimi Profesörü Simon Kirby'ye;

From Where to What: A Neuroanatomically Based Evolutionary Model of the Emergence of Speech in Humans [Nereden Neye: İnsanlarda Konuşmanın Oluşumuna Yönelik Nöroanatomik Temelli Evrimsel Bir Model] (Poliva 2015) çalışmasındaki kesitler için Dr. Oren Poliva'ya;

Reflections on language evolution: From minimalism to pluralism [Dil evrimi üzerine mülahazalar: Minimalizmden pluralizme] (Boeckx

2021) çalışmasındaki kesitler için Barselona Üniversitesi'nden ICREA Araştırması Profesörü Cedric Boeckx'a;

Towards a neural basis of auditory sentence processing [İşitsel tümce işlemede nöral bir temele doğru] (Friederici 2002) çalışmasındaki kesitler için Max Planck Bilişsel Nörobilim Enstitüsü Yöneticisi ve Bilim İnsanı Prof. Angela Friederici'ye;

Syntactic theory and the acquisition of English syntax [Sözdizimsel kuram ve İngilizcenin sözdiziminin edinimi] (Radford 1990) çalışmasındaki bir ila iki yaşındaki bebeklerin örnek ifadeleri için Essex Üniversitesi'nden Dil ve Dilbilim Departmanı Bölüm Başkanı ve Profesör Emeritus Andrew Radford'a;

CHIELD: the causal hypotheses in evolutionary linguistics database [EVNH: Evrimsel Dilbilim Veritabanında Nedensel Hipotezler] (Roberts ve ark. 2020) çalışmasındaki kesitler için Cardiff Üniversitesi'nden Dil ve İletişim Araştırmaları Merkezi'nde öğretim görevlisi Dr. Seán Roberts'a eserlerindeki şekilleri uyarlamama ve/veya kesitleri kullanmama izin verdikleri için oldukça minnettarım.

Ayrıca ilk İspanyolca öğretmeninin olan Glyn Antherton Bey'e bana ortaokulda dilbilim dünyasının kapılarını açtığı için, Nottingham Üniversitesi'nden Romen Edebiyatları Emeritus Profesörü Bernard McGuirk'e Nottingham'da bir emsal oluşturarak üç dal okumamı sağladığı için; ayrıyeten Birmingham City Üniversitesi'ndeki öğretmenlerime bu kitapta ele alınan konular hakkındaki değerli görüşleri için, özellikle Prof. Andrew Kehoe'ye insan dilinin tasarımı ve biricikliği hakkındaki, Dr. Robert Lawson'a dil çeşitliliği ve değişimi hakkındaki ve Dr. Tatiana Grieshofer'e dil edinimi hakkındaki görüşleri için; Tokyo'dan Miyu Yoshimura'ya da Japoncamı düzelttiği için çokça teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, tıp fakültesindeki çalışmalarından kalan boş zamanını vererek biri kitabın ön kapağını süsleyen ve hepsi birer sanat eseri olan dört adet anatomik diyagram çizen yeğenim William Duff'den özellikle bahsetmek istiyorum. Ayrıca çabalarımın destek olan ve dil üzerinde aylarca süren düşüncelerime eşlik eden arkadaşlarıma ve aileme, yayın süreci boyunca sürekli desteği ve yardımı için editörüm kocaman teşekkür ediyorum.

KİTAP HAKKINDA

Bu kitap boyunca mantıksal bir gelişme izleniyor. İlk bölümlerde edinilen bilgiler, sonraki bölümlerin temelini oluşturuyor. Birinci Bölüm'de evrimsel dilbilim disiplinine dair bazı anahtar kavramları tanıtılmış ve kısaca disiplinin tarihsel gelişimi verilmiştir. Sonrasında dilin nasıl biçimselleştirildiği gösterilmiş ve dilin kökenini açıklamak için gerekli çeşitli bulgu kaynaklarının özeti verilmiştir. Açıklamak istediğimiz nesneyi tanımlamadan dilin evrimine yönelik açıklayıcı bir kuram geliştirmek mümkün değildir. Bu sebeple İkinci Bölüm'de dilin yapısına ve düzenine bakılmışken Üçüncü Bölüm'de dilin hizmet ettiği amaca bakılmıştır. Dördüncü ve Beşinci bölümlerde kuramsal dilbilimden saparak insan evrimini etkileyen çevresel koşullara, ayrıca bunların sonucunda dil gelişimini destekleyen sosyal ve kültürel koşullara bakılmıştır. Kitabın bu noktasında biyoloji ve kültürün birbiriyle iç içe ve birbirine bağlı olduğu açıklık kazanacaktır.

Altıncı bölümde dillerin kısa vadede (kültürel olarak) nasıl çeşitlilik gösterdiği incelenmiş ve tarihsel dil değişim kuramı, dilin biyolojik evriminin büyük resmine yerleştirilmeye çalışılmıştır. Yedinci ve sekizinci bölümlerde, psikodilbilim ve nörodilbilime yönelerek dil kullanımının arkasındaki mekanizmalar incelenmiştir. Konuşmayı anlamada, üretmede ve edinmede yer alan bilişsel ve nöral işlemler incelenerek dilin nasıl evrildiğine dair ipucu sağlayıp sağlamadıklarına bakılmıştır. Dokuzuncu Bölüm'de insan dilinin hayvanlara

ait diğ er dil dizgeleriyle ortak noktalar sorgulanmıştır. Ayrıca dilin dil öncesi kökenlerini belirlemek için birçok hayvan türünden anatmik, nörolojik ve genetik bulguların kullanıldığı karşılaştırmalı yaklaşımın kullanılışına dair bir fikir sağlanmıştır. Karşılaştırmalı yaklaşımın aynı zamanda insan dilinde neyin özel olduğunu vurgulamaya yaradığını göreceğiz. Sonuç bölümünde, yaklaşımlar özetlenerek ve tüm unsurlar birleştirilerek dilin şimdiki haline nasıl geldiğinin bütünleşik bir şekilde anlaşılması hedeflenmiştir.

Dilbilim  ğrencisiyseniz bu kitaptaki terminolojinin çoğuna aşınasınızdır. Dil evrimi çalışmalarına dilbilim dışından yaklaşıyorsanız terimlerin açıklamalarının verildiğini de göreceksiniz. Aynı terimler kitabın ilerleyen kısımlarında tekrar ediliyorsa ve yeniden bakma ihtiyacı hissediyorsanız kitabın sonundaki kapsamlı sözlüğe bakarak daha fazla açıklama bulabilirsiniz.